



נטושים

נשכחו בספירה. 10 מיליון חסרי מדינה

מורה נבוכים || מפת נטושים
רוחות רפאים || אין לי עתיד
אין אבא, אין מדינה || התינוקות הדחויים
שבוי באמריקה || אני ישראלי
לא חופשיים בארצנו ||

f 8

אות קין

ליטל גנה, רועי סמיוני ואייל להמן

הם מסתובבים בינו ובמדינות אחרות בעולם, אבל בניגוד לרוב הגדול של האנשים יש להם מעמד מיוחד. בעצם, אין להם שום מעמד משום שהם חסרי מדינה, חסרי אזרחות וחסרי מקום שיחבק אותם חזק ויאמר להם "אתם שייכים לכאן. כאן הוא ביתכם".

כנראה שלא נבין לעולם מה זה אומר להיות "חסר מדינה", אבל הסטטוס הזה הוא מעין אות קין שמקשה מאוד על החיים ובמקרים מסוימים הופך אותם לגיהנום.

אנשים "חסרי מדינה" לא זכאים לזכויות סוציאליות, הם אינם רשאים לעבוד באופן חוקי, אינם מבטחים בביטוח בריאות ממלכתי (במדינות שבהן יש ביטוח מסוג זה), לא יכולים לנהל חשבון בנק וגם לא יכולים לרשום את נישואיהם או את ילדיהם.

אנשים "חסרי מדינה" אינם נושאים תעודת זהות, דרכון או כל מסמך מזהה אחר, והכי גרוע - הם חשופים מדי יום למעצר בידי הרשויות המקומיות. "חסרי מדינה" נעצרים במהלך חייהם עשרות פעמים והאבסורד הגדול הוא שברוב המקרים הם משוחררים לחופשי משום שאין לאן לגרש אותם - עד המעצר הבא.

**” בחלומי אני האזרח האחד
בעיר שיושביה בלבד חיילים
הערב הוא ערב מצעד אחרון
והעיר מרוצפת עפר וקליעים
הזמן הוא מחר פתאומי ומוחלט
הקניון הגדול עוד עומד
ואתמול רק אתמול לא הייתי לבד
כנראה שנשכחתי מאיזו ספירה
כך נראה שנשכחתי מאיזו ספירה ”**

(האזרח ה-1, שלומי שבן)

איך בדיוק הופך אדם ל"חסר מדינה"? איך הגיע העולם למצב שבו עשרה מיליון בני אדם חיים בלי מדינה וכלי מעמד חוקי אפילו במקום הלידה שלהם? איך נראים חיי היומיום של אדם ללא בית קבע? איך הוא מרגיש? איזה אופק חיים יש לו?

דסק החוץ של ynet מביא בפניכם את סיפורם הטרגי של "חסרי המדינה" בעולם, כולל בישראל, מכמה זוויות. במדינות רבות נחשבים "חסרי המדינה" לאנשים שקופים או לרוחות רפאים שאפשר להתעלם מהם או להתעמר בהם, אבל חשוב לזכור שהם בראש ובראשונה בני אדם וזכאים לזכויות אדם בסיסיות. וגם למישהו שישמע וישמיע את קולם.

(צילומים: רויטרס, shutterstock, getty images, AP)

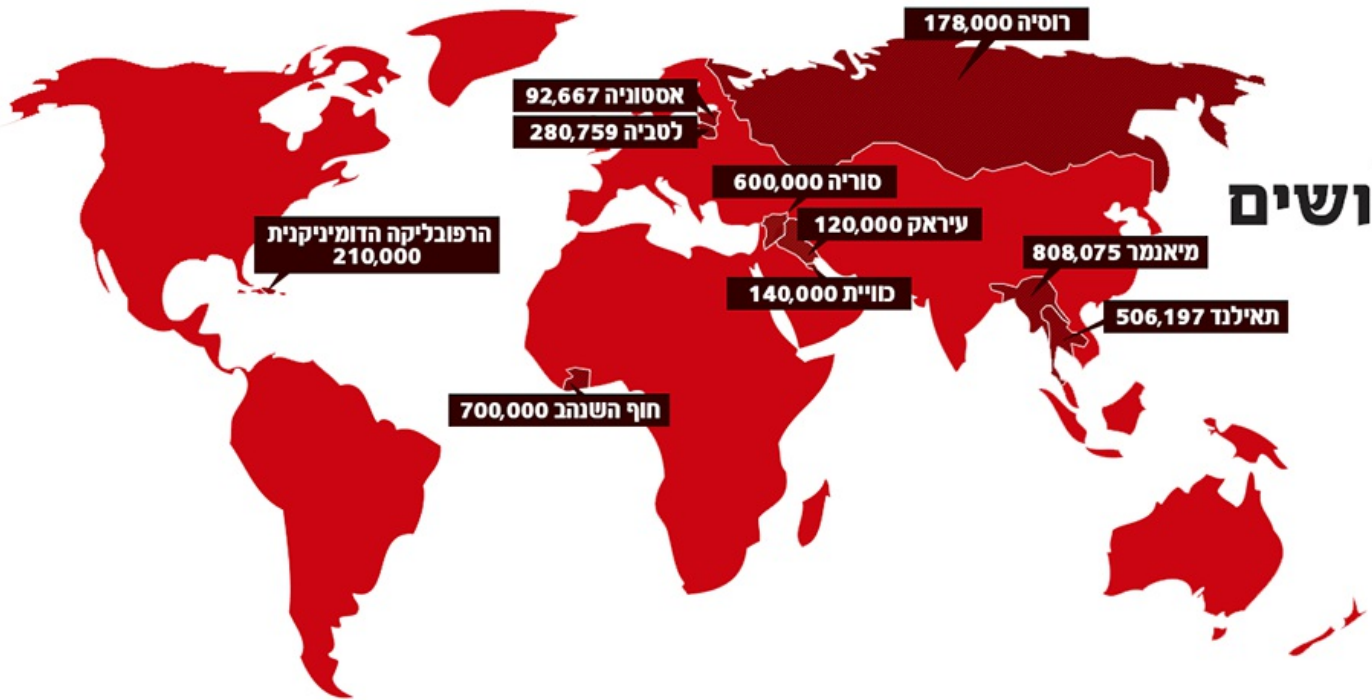


חסרי מדינה: מורה נבוכים

אסף קמר

here

מפת הנטושים



* מדינות שבהן יותר מ-90 אלף חסרי מדינה

** בנפאל, דרום אפריקה, זימבבואה והודו יש אוכלוסייה גדולה של חסרי מדינה, אולם מספרה אינו ברור



אזרחות: לא ידועה. "רוחות הרפאים" של העולם

חייטורס

עשרה מיליון. זהו מספר האנשים "חסרי המדינה" החיים ברחבי העולם ושום מדינה אינה מכירה בהם. לשם דוגמה, ביבשת אירופה חיים 600 אלף "חסרי מדינה". פעילים למען זכויותיהם קוראים זה תקופה ארוכה לראשי המדינות להעניק הגנה טובה יותר ל"רוחות הרפאים" של היבשת, ובשנה שעברה הושק קמפיין שמטרתו למגר את התופעה תוך עשור.

אלה סיפוריהם של שבעה "חסרי מדינה" בעולם:
נטשה גדלה בברית המועצות לשעבר במה שקרוי כיום מולדובה. בשנת 1991 היא הייתה קורבן לסחר בנשים ואולצה לעבור לסלובקיה ולעסוק בזנות. היא הצליחה לברוח משוביה ונתרה בסלובקיה, אך אין בידיה כל מסמך זיהוי רשמי. היא ניסתה ליצור קשר עם שגרירות מולדובה כדי להשיג הוכחה לאזרחותה, אבל הנציגות ממוקמת בווינה ונטשה לא יכולה לחצות את הגבול ללא דרכון.

נטשה נעצרה כמה וכמה פעמים על ידי הרשויות בסלובקיה, המשטרה המקומית נכשלה כל פעם מחדש בניסיונה לגרש אותה מהמדינה, ושני ילדיה - אזרחים סלובקים - הועברו לידי רשויות הרווחה ללא הסכמתה. בסופו של דבר היא קיבלה בשנת 2012 מעמד של תושב קבע בסלובקיה, אך עדיין מחזיקה בתואר "חסרת מדינה". לפחות היא התאחדה מחדש עם ילדיה.

ראשיד נולד במיאנמר. הוא בן המיעוט האתני הנרדף רהינגיה וארץ הולדתו מסרבת להעניק לו אזרחות. בשנת 1992 הוא ברח בגיל 12 לבנגלדש עם אמו לאחר שאביו, פעיל ימין מוסלמי, נהרג ואחותו נעצרה. ב-2012 הוא נסע להולנד והגיש בקשה למקלט מדיני, אולם הרשויות סירבו למבקשו ושמו אותו במתקן כליאה למהגרים. לאחר שמיאנמר ובנגלדש סירבו להכיר בו כאזרח שלהן, הוא שוחרר ממתקן הכליאה. אולם הוא אינו יכול להסדיר את שהותו בהולנד ולקיים חיים רגילים, והוא סובל מסיטום בלילות ומבעיות בריאותיות ופסיכולוגיות.

שרה נולדה בקונגו לאם קונגולזית ולאב רואנדי. בגיל 15 היא ברחה להולנד לאחר שהוריה נעצרו באשמת ריגול. הרשויות בהולנד דחו את בקשתה למקלט מדיני, אך לא יכלו לגרש אותה. כשהגישה בקשה לתושבות זמנית היא הבינה שאיבדה את אזרחותה הקונגולזית ואת אזרחותה הרואנדית ושלמשה היא חסרת מדינה.

קונגולזים שמחזיקים באזרחות כפולה צריכים לבחור באזרחות אחת בהגיעם לגיל 18, אבל שרה לא ידעה את זה. רואנדה גם סירבה להכיר בה משום שהיא לא נולדה במדינה ומעולם לא חיה בה. ללא מסמכי זיהוי בידיה, היא מתקשה להשיג אפילו מעמד של תושב זמני. 12 שנים עברו מאז הגיעה להולנד ושום דבר לא התקדם בעניינה. היא תקועה. בהולנד לא קיים הליך להכרה באנשים חסרי מדינה - דבר שמקשה על שרה ללמוד, לעבוד ולהקים משפחה. "אני חיה מיום ליום, בלי לדעת מה צופן העתיד", היא אומרת. "אני מרגישה מבודדת, אני נשארת בבית כל יום. אני מקווה שאוכל להקים משפחה, אבל לא יכולה לעשות זאת בהתחשב במצבי".

לג'לה נולדה ביוגוסלביה לשעבר, במה שמוכר היום כקראטייה, להורים שמוצאם מקוסובו. אף שהיא רשומה במרשם האוכלוסין של קראטייה כמי שמחזיקה באזרחות סרבית, לרשויות בסרביה אין כל תיעוד לכך שהיא אזרחית המדינה. בשנת 1991 היא עברה לקוסובו, אך הסכסוך האלים באזור ב-1999 אילץ אותה לעבור לסרביה. רק אז היא גילתה שאין לה כל אזרחות. היא לא יכולה להגיש בקשה לאזרחות קראטית משום שהוריה אינם בעלי אזרחות קראטית. עם זאת, היא גם לא יכולה להוכיח שהיא סרבית משום שהרישומים בקוסובו, שלטענת הוריה מוכיחים שהם אזרחים סרבים, נהרסו במהלך המלחמה.

לג'לה חיה בעוני, לא יכולה לעבוד באופן חוקי ואינה זכאית לסיוע ממשלתי. היא גם לא יכולה להינשא לאבי ילדיה או להוציא עבורם תעודות המוכיחות את אזרחותם.

רומן נולד בקוסובו בשנות השישים. אביו היה אזרח יוגוסלבי ואמו אזרחית של ברית המועצות. רומן נשלח לחיות עם סבתו ברוסיה, אבל היא הלכה לעולמה לפני שהוא היה מבוגר מספיק להשיג תעודת זהות. הוא עבר לסלובקיה לפני יותר מ-20 שנה, אבל אינו רצוי במדינה בשל היעדר האזרחות שלו. לדבריו, הוא נעצר שוב ושוב על ידי הרשויות. בשנת 2005 הוצא נגדו צו גירוש ואיסור כניסה לסלובקיה במשך עשר שנים. אלא שהוא לא היה יכול לעזוב את המדינה בשל אותה בעיה שבגינה רצו לגרש אותו. "הייתי כל כך הרבה פעמים במשטרת ההגירה עד שהפסקתי לספור. נעצרתי 25 פעמים לפחות, והייתי שש או שבע פעמים במתקן מעצר. אם היו לי עותקים לכל המסמכים שיש למשטרה עליי, היה נדרש שבוע שלם לקרוא אותם", הוא אומר.

רומן לא יכול להגיש בקשה לאזרחות סלובקית משום שיש לו עבר פלילי לאחר שהתנגד בכוח לצו הגירוש נגדו, אבל כפי שצוין - הוא לא יכול ללכת לשום מקום אחר.

פיטר ברח מכפר הולדתו בסודן בשנות השמונים כשהיה ילד. הוא הובא לקניה על ידי מייסונו, אבל נאלץ לעזוב את המדינה בגיל 18. לסודן הוא לא היה יכול לחזור בשל מלחמת האזרחים שהשתוללה בה, אז הוא נסע לאירופה. בשנת 2007 סירבה צרפת להעניק לו מקלט מדיני.

לאחר שנים רבות שבהן היה חסר בית, הגיש פיטר בקשה לחזור מרצונו לסודן, אולם הדבר לא היה אפשרי משום שהרשויות הסודניות בארץ הולדתו לא הכירו בו. כיום הוא חסר כול ובכל רגע נמצא בסכנת מעצר. בשנת 2012 הוא הגיש בקשה שיכיר בו כאדם חסר מדינה - צרפת היא אחת המדינות האירופיות היחידות שבהן קיים הליך להגדרת אדם חסר מדינה. שנתיים עברו מאז שהגיש את הבקשה, והוא עדיין ממתין לתשובה.

באדמה נולדה באיטליה. היא מאמינה שאמה היא ממוצא קוסוברי ומעולם לא הכירה את אביה. אמה עזבה אותה כשהייתה תינוקת והותירה אותה עם סבה וסבתה במקדוניה.

כשהייתה בת שלוש הועברה על ידי הורי אמה למרכז לילדים נטושים. גם היא אינה מחזיקה בידיה שום מסמך זיהוי רשמי, ואין לה מעמד חוקי במדינה. היא לא יכולה להינשא או לרשום את ילדיה שבעצמם מוגדרים חסרי מדינה. היא גם לא יכולה לעבוד באופן חוקי או לקבל סיוע מרשויות הרווחה, והיא חיה בעוני

נטשה נולדה בברית המועצות ונעצרה כמה פעמים, אך סלובקיה מתקשה לגרשה כי אין מי שיקלוט אותה. באדמה נולדה באיטליה, חיה במקדוניה, אין בידיה שום מסמך זיהוי והיא לא יכולה להתחתן. עשרה מיליון בני אדם חיים ברחבי העולם ואף מדינה לא מכירה בהם אלה הסיפורים של שבעה מהם





חסרת מדינה, חסרת תקווה: "אין לי עתיד"

חיטור

כשרייליה אבולחאנובה טסה לחו"ל היא עומדת בפני שעות של חקירה מצד פקידי ההגירה. כשהיא מגישה בקשה לעבודה, היא נתקלת בחשדנות. המרצה לשעבר באוניברסיטה מעולם לא הסתכנה עם החוק - הבעיה שלה היא שאין לה אזרחות - היא חסרת מדינה.

"איני יכולה להכות שורשים. אני כמו שיח ערבה שמתגלגל ומתגלגל בלי לעצור. אני רוצה לעצור ולהכות שורשים, אבל אני לא יכולה", אמרה רייליה. היא נולדה ברפובליקה הסובייטית הסוציאליסטית הקזחית, בעבר חלק מברית המועצות, וכיום חיה בצרפת.

"בכל מדינה שאלך אליה איחשב לזרה. אני לא יכולה שיהיו לי חלומות או שאיפות. העתיד שלי לחלוטין אינו ידוע", היא אמרה.

רייליה היא אחת ממאות אלפי אנשים שנפלו בין הכיסאות כשברית המועצות התפרקה ב-1991. היא לא הצליחה לקבל אזרחות, וכעבור 23 שנה היא עדיין חיה בחוסר ודאות. היא מה שמומחים באו"ם קוראים לו "רוח רפאים חוקית".

באירופה חיים בסביבות 600 אלף אנשים שהם חסרי מדינה. בהיעדר אזרחות נשללת מהם זכויות והטבות שרוב האנשים לוקחים כמובנות מאליהן, והם נמצאים בסכנה תמידית של גירוש ומעצר.

רייליה נמצאת על סף דמעות כשהיא מסבירה את הקושי שלה. "כל פעם שאני מספרת שאני חסרת מדינה, אנשים שואלים אותי 'מדוע' ו'איך', ואז הרגשות שלי מתחילים לפרוץ החוצה. אני מרגישה כמו אדם שנשלח לחלל ואז שכחו ממנו", היא סיפרה בראיון לסוכנות הידיעות חיטור.

רייליה בת 41. היא למדה ברוסיה כשברית המועצות התפרקה, אבל היא לא עמדה בקריטריונים להשגת אזרחות באף אחת מהמדינות החדשות שהוקמו לאחר הפירוק. "בשנים הראשונות שלאחר נפילת ברית המועצות, חוקי אזרחות של כל הרפובליקות הסובייטיות השתנו בתדירות כה גבוהה עד שאי-אפשר היה לעקוב אחריהם", היא אמרה. "היה קשה מאוד לעמוד בדרישות".

בסופו של דבר עברה רייליה לגור בבירת אוזבקיסטן, טשקנט, ושם היא לימדה צרפתית באוניברסיטה לשפות עולם, ובסופו של דבר הוציאה דוקטורט. הרשויות האוזבקיות נתנו לה מסמך שמצהיר שהיא חסרת מדינה, אך מסמך זה אינו מוכר באף מקום אחר בעולם. ב-2009 היא נישאה לאדם צרפתי ועברה לגור בעיר ליל שבצפון צרפת. אלא שהדבר לא ממש סייע לה, וחייה עדיין תקועים.

למרות הכישרים שלה, היא לא יכולה למצוא עבודה. "איש לא מביע עניין כשיודעים שאני חסרת מדינה. אם יש ראיון אני צריכה להסביר כל הזמן שאני חסרת מדינה ומה זה בדיוק. הדבר הנורא ביותר הוא המבט של חוסר אמון בפנים של אנשים. זה כאילו שאתה תמיד צריך להוכיח את זכותך להתקיים".

רייליה יראה מפני אנשים ששואלים מהיכן היא. "זו שאלה שאני לא יכולה לענות עליה", היא אמרה. והיא מהססת לפני שהיא מוסיפה: "אני מברית המועצות - זה כנראה הדבר הקרוב ביותר (לתשובה נכונה)".

בניגוד לרחב האנשים חסרי המדינות, לרייליה יש תעודת נסיעה. אלא שהשגת אשרת כניסה היא סיט עבודה, והמעבר דרך רשויות ההגירה נמשך שעות משום שאיש מעולם לא ראה דרכון כמו שלה. החוויה הזו מרגיזה אותה כל כך עד שהיא נמנעת מנסיעות לחו"ל, ולא ראתה את המשפחה שלה בקזחסטן במשך



כשברית המועצות התפרקה ב-1991 הייתה רייליה אבולחאנובה אחת ממאות אלפים שנותרו ללא אזרחות. המרצה לשעבר באוניברסיטה חיה כיום בצרפת בלי מעמד, בלי זהות ובלי זכויות. "בכל מדינה שאלך אליה איחשב לזרה"

הדרכון המיוחד של רייליה - שהונפק על ידי הרשויות הצרפתיות - הוא למעשה חוברת קטנה בצבע זית נטולת סמלים מעוצבים, סימני מים נגד זיוף או חידושים טכנולוגיים שמאפיינים דרכונים איחופיים מודרניים. בחזית הדרכון שלה כתוב "תעודת נסיעה עבור חסרת מדינה", ומתחת רשום: "אמנת 28 בספטמבר 1954" - אמנת האו"ם הראשונה בנוגע לחסרי מדינה.

ברחבי העולם חיים עשרה מיליון בני אדם ללא אזרחות, דבר שהופך אותם לאנשים השקופים ביותר בעולם.

צרפת היא רק אחת מבין שמונה מדינות איחופיות שבהן קיימת מערכת להכרה באנשים חסרי מדינה, אך כפי שמראה סיפורה של רייליה היא לא יכולה לבנות לעצמה חיים. היא תולה את תקוותיה בצרפת שבסופו של דבר תכיר בה כאזרחית המדינה.

הדרכון של רייליה אפשר לה להשתתף בפורום הגלובלי הראשון בנושא חסרי מדינה שנערך בשנה שעברה בהאג. נראה שהיא הייתה סחוטה רגשית מהחוויה, אבל עם בוא הכנס לסיומו היא החלה לחייך. "זה טוב שאנשים סוף סוף מדברים עלינו", היא אמרה.



אין אבא, אין מדינה: אישה לא מורשה אזרחות

רויטרס

לא מן הנמנע שמאות אלפי ילדים סורים גולים הפכו לחסרי מדינה בשל מלחמת האזרחים בארצם, מה שמציב אותם בסיכון לניצול ועלול למנוע את חזרתם הביתה. כך אמר לאחרונה גורם רשמי של האו"ם.

מספר הקורבנות הגבוה וההפרדה בכוח, הנבעים ממלחמת האזרחים הסורית, פירושם שבראש כרבע מהמשפחות הסוריות הפליטות עומדות כעת נשים, אולם החוק הסורי אינו מתיר לנשים להעביר את האזרחות שלהן לילדיהן.

"ילדים סורים זוכים לאזרחות ולשייכות לאומית רק דרך אבותיהם", הסביר אמית' סן, ממונה בכיר באזור מטעם סוכנות הסיוע של האו"ם לפליטים, "אבל המלחמה בסוריה גזלה ממאות אלפי ילדים את אבותיהם".

ללא מסמכי זהות, ילדים אינם יכולים לזכות לטיפול בריאותי ולחינוך. בבגרותם, היעדר מסמכים המוכיחים את גילם מציב אותם בפני שלל סכנות, כמו למשל נישואים בגיל צעיר מדי, העבדת ילדים, גיוס לכוחות מזוינים או הפיכתם לקורבנות סחר בילדים.

"כבר עכשיו יש לנו שיעור גבוה של נישואי ילדים והעבדת ילדים באזור, יש לנו דור של ילדים ללא מסמכים, שאין להם שום הוכחה למצבם או לגילם", מסביר סן. הוא השמיע את הדברים בשולי הוועידה הבינלאומית הראשונה ל"חסרי מדינה" שנערכה בהאג, שם כ-300 מומחים התכנסו כדי לדון בנושא הפוגע בכעשרה מיליון בני אדם ברחבי העולם.

כשלושה מיליון סורים נאלצו לעזוב את המדינה כפליטים, ועוד כ-3.5 מיליון סורים הם פליטים בארצם שלהם, מי שנעקרו מבתיהם בתוך גבולות המדינה. יותר ממחצית מהפליטים הסורים הם ילדים, אבל משפחות רבות לא היו יכולות לרשום אותם לפני ההימלטות אל מעבר לגבולות סוריה.

כ-51 אלף תינוקות סורים נולדו בגולה. שלושה רבעים מהילדים מאלה שנולדו בלבנון לא נרשמו, ומומחים מעריכים שהשיעור הזה דומה לזה הקיים במדינות אחרות המארחות פליטים סורים. "צריך באמת להדאיג אותם שבמדינה אחת 77% מלידות הפליטים אינן רשומות, שיש לנו אפשרות 'להוריש' אזרחות רק דרך האב, שיש לנו כל כך הרבה אבות נעדרים", אמר סן ל-Thomson Reuters Foundation.

מאות אלפי ילדים סורים נולדו כפליטים במדינות השכנות בגלל המלחמה. אבל אם האבא נהרג או נעלם, לא תהיה להם מדינה לעולם: בסוריה, לבנון וירדן את האזרחות אי אפשר לקבל מצד האם. כעת יש מי שמשמיע את קולם

מי שעוד ניצבים בפני סכנת חוסר באזרחות ובשייכות למדינה כלשהי הם 8,000 פליטים ילדים שהופרדו מהוריהם, ושחיים בלעדיהם.

סוכנות הפליטים של האו"ם מפעילה קמפיין לעידוד הפליטים הסורים לרשום את לידות ילדיהם. אבל החוקים ברבות מהמדינות המארחות את הפליטים מצריכים גם הצגת תעודת נישואים מצד ההורים, כמו גם הוכחה לזהותו של האדם החושם, כדי לאפשר את רישום הלידה.

מומחים אומרים כי לעתים קרובות ההליך הזה בלתי אפשרי משום שפליטים איבדו מסמכים חיוניים תוך כדי המנוסה או כשבתיהם נהרסו. בנוסף, חמושים אנשי דאעש, שהשתלטו על שטחים נרחבים בסוריה ובעיראק, מחרימים מסמכים בתור צעד ענישה.

"הם לוקחים מאנשים את המסמכים שלהם כדי לשלול מהם את הכל - לשלול מהם את ההיסטוריה שלהם, את הרכוש שלהם אבל גם את הזהות שלהם, את נכסיהם ואת זהותם הלאומית", אמר סן. לדבריו, עוד סיבה אפשרית לחוסר השתייכות למדינה כלשהי היא השימוש הנרחב בקרב פליטים בטופסי נישואים ללא תוקף חוקי. פירוש הדבר הוא שילדיהם לא יוכלו לזכות בתעודת לידה.

סוכנות הפליטים של האו"ם עובדת עם ממשלות במדינות המארחות את הפליטים הסורים כדי להגדיל את מספרי הניגשים לקבל אישור רשמי

לנישואיהם או ללידות. סן אמר כי לבנון הקלה את הליך רישום הלידה, וכי ירדן פתחה משרד רישום אזרחי ובית משפט שרעי במחנה הפליטים הסורי המרכזי בזעתרי, כדי לאפשר לרשום ביתר קלות נישואים ולידות.

סוריה, ירדן ולבנון הן שלוש מבין 27 מדינות שאינן מאפשרות לנשים להעביר את האזרחות לילדיהן - אחת הסיבות המרכזיות לתופעת חסרי המדינה ברחבי העולם.



תינוקות דחויים: נולדו בפונדקאות, חסרי זהות

ריטרס

חוסר הרגולוציה סביב נושא הפונדקאות הבינלאומית המסחרית שאב תינוקות רבים למערבולת חסרי האזרחות. פעמים רבות נוצר מצב שבו אף מדינה אינה מוכנה להעניק להם אזרחות בעקבות מחלוקות מורכבות הנוגעות לזהות הוריהם על פי החוק.

מומחים אומרים כי הבעיה עלולה להשפיע על אלפי תינוקות בזמן שיותר ויותר זוגות מחפשים אמהות פונדקאיות במדינות כמו הודו, מקסיקו ותאילנד, ועסק הפונדקאות מגלגל מיליוני דולרים בשנה

הבעיות צצות לרחב כששתי המדינות - זו של ההורים העתידיים וזו של האם הפונדקאית - מסרבות להעניק לתינוק אזרחות, או כשההורים ש"הזמינו" את התינוק מחליטים לנטוש אותו.

"פונדקאות בינלאומית מסחרית עלולה להוביל - ואכן בפועל מובילה - לילדים חסרי אזרחות", אומרת קלייר אחמד, עורכת דין מניו זילנד ששוחחה עם מומחים בפורום הבינלאומי הראשון שדן בסוגיית חסרי האזרחות.

לאנשים חסרי מדינה אין כל אזרחות והם לא מתקבלים כאזרחים בשום מדינה. ללא אזרחות, ילדים חסרי מדינה אינם רשאים לקבל זכויות בסיסיות שאנשים אחרים חאים כמובנות מאליהן, והגישה לחינוך ולשירות רפואי נמנעת מהם.

הוריהם העתידיים מגיעים ממדינה אחת ואמם הפונדקאית מאחרת. בתווך נותרים תינוקות חסרי אזרחות שאינם מוכרים על ידי אף ישות

אחמד סיפרה על מקרה שבו אזרחית נורבגיה, קרי אן וולדן, השתמשה בשיחותיה של פונדקאית הודית כדי להרות תינוק מתרומת ביצית זרע. האם הפונדקאית ילדה תאומים בנים בתחילת שנת 2010, אולם נורבגיה סירבה להעניק לוולדן דרכונים עבור בניה כדי להחזירם הביתה, בטענה כי הפונדקאית ההודית היא ההורה החוקי שלהם.

מנגד, סירבה הודו להכיר בתינוקות בטענה כי וולדן היא ההורה החוקי של השניים. "בשנתיים הראשונות לחייהם היו התאומים חסרי מדינה", אמרה אחמד. וולדן ושני בניה ננטשו בהודו עד שהיא הצליחה להביאם לנורבגיה ולאמץ אותם באופן חוקי.

הפורום על חסרי מדינה התמקד בעיקר בתופעות נרחבות של חסרי אזרחות במדינות שונות. האו"ם השיק קמפיין אגרסיבי למיגור התופעה, שמשפיעה על חייהם של כ-10 מיליון בני אדם בעולם. אחמד טוענת כי העלייה בשימוש בפונדקאות יוצרת "דור חדש של ילדים שמלדים אבודים, בזמן שבו אנו מנסים לנטרל את תופעת חסרי האזרחות".

היא התייחסה למקרה נוסף שבו זוג הומוסקסואלים מבלגיה תכנן להביא לעולם ילד באוקראינה, אולם הרשויות הבלגיות סירבו לאשר כי הורי הילד הם הוריו החוקיים. בלגיה ואוקראינה לא הכיח בילד כאזרח המדינות והוא נאלץ לבלות את 16 החודשים הראשונים של חייו במשפחה אומנת ושנה נוספת בבית יתומים בטרם הורשה להיכנס בשערי בלגיה.

עורכי דין אומרים כי המקרים נפתחו אד-הוק, וישנו צורך לרגולציה בינלאומית שתיתקח בחשבון את האינטרסים של הילדים. סוג' ראג'ן, פרופסור מבית הספר למשפטים באוניברסיטת ITM בהודו, אמר כי פונדקאות היא עסק גדול הטומן בחובו תופעה פוטנציאלית של חסרי אזרחות שאינה קטנה כפי שהיא נראית. לדבריו, ישנן לפחות 10,000 קליניקות לפונדקאות בהודו, ורובן אינן רשומות.

"אף אחד לא יודע כמה ילדים נולדים במסגרת פונדקאות בהודו", אמר. הורים עתידיים מגיעים להודו מאזורים אחרים באסיה או מהמזרח התיכון, כמו גם מאיחופה ומארצות הברית.

ראג'ן סבור כי חוב בעיות האזרחות צוות כשההורים מגיעים ממדינה האוסרת על פונדקאות בתשלום, כמו צרפת, איטליה, גרמניה וספרד, והתינוק נולד במדינה שבה פונדקאות מותרת כמו הודו, אוקראינה, רוסיה ותיאילנד.

לפי ראג'ן, תינוקות הנולדים לאמהות פונדקאיות עלולים להיוותר ללא מדינה אם ההורים העתידיים זחים אותם. מצב זה קורה כשנעשה שימוש בזרע או בביצית הלא-נכונים, או במקרים שבהם התינוק נולד עם מוגבלות, או כשההורים מתגרשים בטרם נולד התינוק. ראג'ן מציע כי מדינות האוסרות על פונדקאות ימצאו דרכים חלופיות להעניש את ההורים המפירים את האיסור מבלי להעניש את התינוק באמצעות מניעת אזרחות ממנו.



"מיליונים רוצים להגר לארה"ב. אני רוצה החוצה"

AP

בתקופה שבה מיליוני מהגרים חוצים להישאר בארצות הברית, יורי דצ'טניק רק חוצה לעזוב. אבל הוא לא יכול.

במשך יותר עשור נמצא דצ'טניק בהליך גירוש מארה"ב. במשך כל אותה תקופה הוא היה מובטל וחי במכונית בעיר סיאטל. כשהרשויות עצרו אותו הוא ביקש מהממשל האמריקני לגרש אותו. אלא שהממשל בושינגטון לא מסוגל לגרש את דצ'טניק משום שאין מדינה שתקלוט אותו אליה.

הגבר בן ה-54 נולד בברית המועצות במה שמוכר כיום כאוקראינה. במכתב שקיבל משגרירות אוקראינה בארה"ב נאמר לו שהרשויות בקייב לא ינפיקו לו את מסמכי הנסיעה הדרושים לו כדי לעזוב את ארה"ב משום שלא היה במדינה כשברית המועצות התפרקה. חסיה אמרה שהיא תקלוט אותו אליה כל זמן שייכנס לשטחה, דבר שאיננו אפשרי כל זמן שלא מגרשים אותו מארה"ב.

דצ'טניק חוצה ללכת לרוסיה משום שבנו בן השש חי שם. "יש לי כמה רעיונות משוגעים כמו לנסוע לאלסקה ואז לחצות את מצר ברינג", הוא אמר. "מיליוני אנשים מנסים להיכנס לתוך ארה"ב. אני חוצה לצאת החוצה".

אנדרו מונז, חבר רשויות ההגירה והמכס של ארה"ב (ICE), אמר שדצ'טניק שהה בארה"ב כשאוקראינה הכריזה ב-1991 על עצמאותה. "מסיבה זו סירבה ממשלת אוקראינה להנפיק לו מסמך נסיעה, ומסיבה זו היא לא מגדירה אותו כאזרח שלה. התוצאה היא שה-ICE לא יכול להשפיע על מעברו מהמדינה", אמר מונז.

דצ'טניק היגר לארה"ב לפני נפילת ברית המועצות. בסוף שנות התשעים נישאו התפרקו, ורעייתו הוציאה נגדו צו הרחקה. לאחר שהוא נעצר על ידי המשטרה בגין הפרת צו ההרחקה, הגרין קארד שלו בוטל והוא שהה במתקן מעצר למהגרים במשך 22 חודשים.

רוב המהגרים שחיים בארה"ב במעמד של "חסרי מדינה" מגיעים ממדינות ברית המועצות לשעבר, ולרשויות האמריקניות אין מספר מדויק שלהם. מהגרים "חסרי מדינה" שלא ניתן לגרשם תוך שישה חודשים נשארים תחת פיקוח ובדרך כלל מקבלים אישור עבודה זמני.

יורי דצ'טניק מאוד רוצה לחזור לאוקראינה, מקום הולדתו. אולם כשהמדינה הסובייטית לשעבר הכריזה ב-1991 על עצמאותה, הוא שהה בדיוק בארה"ב ו"נתקע" בלי מדינה



בדואי חסר מדינה: "אני ישראלי, כאן נולדתי"

אסף קמר

here



פעם סובייטים, היום בישראל: "אנחנו לא בני אדם?"

רועי סמיוני

"לא ניתן לחלוק על כך שמצב זה, בו אנשים שוהים בישראל כשהם תלויים מן הקרקע, ללא כל זכות, איננו משביע רצון" (השופט ד"ר עמירם בנימיני, 27.05.2005)

עשרה מיליון בני אדם לפחות חיים כיום בעולם ללא אזרחות, ומדי עשר דקות נולד בעולם "חסר מדינה" נוסף. בהיעדר אזרחות, נשללים מ"חסרי המדינה" זכויות ושיחיתים שמקבל כל אזרח במדינתו.

לפי הערכת האגודה לזכויות האזרח בישראל, בישראל חיים כיום מאות ואולי אלפי "חסרי מדינה". רובם הגדול משתייך לשלוש קבוצות: בדואים מחוסרי אזרחות החיים בנגב, אנשים שהיגרו לישראל ואיבדו את אזרחותם הקודמת (למשל אזרחי ברית המועצות לשעבר) וילדים לאזרחים ולתושבים ישראלים שלא קיבלו מעמד בעת לידתם.

אנשים מחוסרי אזרחות שחיים בישראל נחשבים לשהים בלתי חוקיים, אינם רשאים לעבוד, אינם מבטחים בביטוח בריאות ממלכתי, אינם זכאים לקצבאות הביטוח הלאומי, אינם רשאים להחזיק בחשבון בנק ואינם יכולים להתחתן.

באופן רשמי משום שאין בידיהם מסמכים מזהים כמו תעודת זהות או דרכון. בנוסף, הם חיים כל יום בסכנת מעצר מתמדת מכיון שהם נחשבים לשהים בלתי חוקיים.

על פי נוהל שפרסם משרד הפנים לגבי טיפול במחוסרי אזרחות (12 במבמבר 2012), לטוען למעמד של מחוסר אזרחות יינתן בתנאים מסוימים רישיון מסוג ב/1 (אישור עבודה זמני) בכל פעם לתקופה מקסימלית של שנה אחת, ולאחר עשר שנים לפחות שבהן שהה הזר בישראל הוא רשאי להגיש בקשה לקבלת מעמד ארעי מטעמים הומניטריים.

עו"ד עודד פלר מהאגודה לזכויות האזרח בישראל סיפר ל-ynet כי היתרון של הנוהל הוא שחסר מדינה יכול לגשת לרשות האוכלוסין וההגירה, במקום לחיות כל הזמן עם החשש שיעצרו אותו, ולבקש להסדיר את

בישראל חיים כיום מאות ואולי אלפי "חסרי מדינה", בהם אזרחי ברית המועצות לשעבר שהיגרו לישראל ואיבדו את אזרחותם הקודמת. בהיעדר מעמד הם חיים בסכנת גירוש מתמדת וללא זכויות סוציאליות, אך גם אי אפשר לגרשם למולדתם. זה סיפורם

מעמדו. "יש הגדרה של שיתוף הפעולה הנדרש ממנו, ומפורטים המסמכים שאותם הוא צריך להשיג והשאלות שאותן הוא יישאל", אמר ע"ד פלר.

אולם, בנהל החדש יש גם חסרונות. הוא לא חל על מחוסרי אזרחות ילידי ישראל ולא חל על אנשים שהסתגלו לישראל דרך מעבר גבול לא מוסדר. כמו כן, רישיון העבודה ניתן רק שנה לאחר הגשת הבקשה ומוארך כל פעם מחדש בכפוף למידת שיתוף הפעולה של חסר המדינה. "לאחר עשר שנים לפחות או לאחר שמשדר החוץ מודיע שאין אפשרות לגרשו או לאחר שהמדינה מודיעה שאין בעיה ביטחונית אתו, מחוסר האזרחות יכול לקבל מעמד של תושב ארעי מטעמים הומניטריים, אך גם אז ימשכו המאמצים לגרשו מהמדינה", אומר ע"ד פלר. "אין בנהל התייחסות לתושבות קבע".

פלר מדגיש כי מצב של חוסר אזרחות גרוע יותר ממצב של פליטות. "פליט הוא אדם שברח מארצו ונשקפת סכנה לחייו", הוא אמר, "אבל ברגע שישתנו הנסיבות בארצו ולא תישקף סכנה לחייו, הפליט יכול לשוב לביתו. לא כך הדבר במקרה של חסר מדינה. המצב שלו - חוסר אזרחות - לא יכול להסתיים כך פתאום, והסיכוי שהוא יקבל אזרחות במדינה שבה הוא יושב הוא קלוש".

בעבר טיפלה האגודה לזכויות האזרח בישראל בעניינים של שלושה מחוסרי אזרחות: סרגיי אלקסייב, אולג ואחטנגוב ודוד ברישניקוב. קורות החיים שלהם, כפי שתוארו בפנייתם למערכת המשפט, ממחישים בצורה הטובה ביותר את המצב הקשה שבו שרר חסרי מדינה בישראל שלא פעם מאלץ אותם גם לעבור על החוק.

סרגיי אלקסייב נולד בשנת 1970 בטג'יקיסטן, כשזו הייתה חלק מברית המועצות. ב-1994 הוא עלה לישראל בהתבסס על תעודת לידה של אמו שבה נרשם כי היא יהודייה, אך תעודה זו התבררה כמזויפת ולכן כעבור שנתיים בוטלו אשרת העולה והאזרחות הישראלית שקיבל והוא נדרש לצאת מהארץ. אלקסייב לא עזב את ישראל כפי שנדרש לעשות, שהה בארץ בניגוד לחוק ועבד בעבודות מזדמנות.

בשנת 1996 הפכה טג'יקיסטן למדינה עצמאית, והדרכון הסובייטי שהיה בידו אלקסייב איבד את תוקפו, ולכן הוא נותר חסר אזרחות וחסר מדינה לשוב אליה. כשניסה להגר למדינת שוונדן, בהן חסיה, הוא נדחה, וגם כשפנה לנציגות נציבות האו"ם לפליטים בישראל להכיר בו כפליט נדחתה בקשתו.

בשנת 2003 נעצר אלקסייב בגין שהייה בלתי חוקית בישראל, ובעת המעצר התגלה שהוא נושא עמו תעודת זהות מזויפת. כעבור שלושה חודשי מעצר הוא שוחרר משום שלא נמצאה דרך לגרשו לרוסיה או לטג'יקיסטן. בינתיים, הוא שוב נעצר ושוב שוחרר וחי בישראל ללא אישור שהייה וללא מעמד.

אולג ואחטנגוב נולד בגאורגיה ב-1969 כשזו הייתה חלק מברית המועצות. לאחר שירותו הצבאי בצבא הסובייטי הוא ברח לגרמניה וביקש מקלט מדיני. כשגאורגיה הפכה למדינה עצמאית בשנת 1992 לא נחשב ואחטנגוב לאזרח גאורגיה ומאז נותר חסר מדינה. ב-1994 הוא נכנס לישראל באשרת תייר לאחר שהחליט להצטרף לאחותו, ולאחר מכן הגיש בקשה מנציבות האו"ם לפליטים שתכיר בו כפליט. בקשתו נדחתה פעמיים.



ב-1996 נדרש ואחטנגוב על ידי משרד הפנים לעזוב את המדינה לאחר שאשרת השהייה שלו פגה, אך הוא לא עזב את ישראל ושהה בה בניגוד לחוק. במהלך שהותו הגיש בקשה לעבור תהליך גיור וסיפר שהוא מבקר בבית כנסת, לומר יהדות ומוכן לעבור ברית מילה, אולם בקשתו נדחתה, ואז ניסה להשיג מעמד חוקי בישראל באמצעות נישואים פיקטיביים לאזרחית ישראלית.

ב-2003 נעצר ואחטנגוב בגין שהייה בלתי חוקית בישראל, והודה שנישואיו היו פיקטיביים ושילם כסף כדי לקבל אשרת שהייה בישראל. כל ניסיונותיו לקבל אשרת שהייה נדחו, ובית המשפט הורה לו לעזוב את ישראל. אלא שגם הוא לא היה יכול לצאת מהארץ ולשוב לגאורגיה או לרוסיה משום שהיה חסר נתינות וחסר דרכון. עוד לפני כן, במהלך שהותו בארץ, הוא פנה כמה פעמים לרשות האוכלוסין וההגירה כדי לנסות לקבל מעמד בישראל, אולם כל בקשותיו נדחו.

בראיון שהעניק ב-2006 לכתב "הארץ" שחר אילן סיפר ואחטנגוב על תשעה חודשים מיותרים שבילה בכלא הישראלי משום שממילא אין לאן לגרש אותו כי אין לו אזרחות ישראלית. "אתה עובד בעבודות תחתון מהתחתון", הוא סיפר לפני תשע שנים. "עבדתי ברחיצת כלים. עכשיו אני עושה תיקונים. קצת חשמל, קצת אינסטלציה. אני בן אדם. יש לי זכות להיות בן אדם, אבל בלי תעודה אתה לא בן אדם. במקום שאתה עובד אתה לא יכול לענות לאנשים. הראש שלך תמיד למטה ואתה לא יכול להגיד מילה. עשרות פעמים לא שלמו לי כסף ואתה לא יכול להגיד שום דבר. כל יום אתה קם בבוקר ואתה לא קם חופשי. יש עליך לחץ בהליכה, כי אתה יודע שאתה לא אזרח".

עובדת היותו חסר מדינה לא הקלה, כאמור, על חייו של ואחטנגוב, כל שכן כאשר נזקק לטיפול רפואי בשעה שאין לו ביטוח בריאות. "פעם אחת, כשעבדתי בתור מסגר, ריתכתי פרופיל מגולון. מהאוויר שנשמתי נהיה לי חום של 41 מעלות ליומיים. חשבתי שאני הולך למות", הוא סיפר בראיון ל"הארץ" ב-2006 וציין שנמנע מללכת לרופא בגלל העלות הגבוהה של הטיפול. "רופא פרטי עולה כסף, 300-400 שקל בכל פעם", הוא הסביר. "כמה פעמים כשעבדתי בתור מסגר קיבלתי גצים בתוך העין. בעין ימין אני כמעט לא רואה".

דוד ברישניקוב נולד בטג'יקיסטן ב-1981 כשזו הייתה חלק מבריה"מ, אך מעולם לא נרשם בה ולא קיבל ממנה אזרחות. ב-1992 הוא הגיע לישראל עם אמו לבקר את סבתו - אזרחית ישראלית - והוא בן 11. כעבור שנתיים שבה אמו לטג'יקיסטן, והוא נשאר בישראל ובכל מקרה לא היה יכול לשוב לארץ מולדתו - שקיבלה עצמאות ב-1991 - משום שלא היה אזרח שלה או של כל מדינה אחרת.

ברישיניקוב למד בישראל בבית ספר יסודי ובבית ספר תיכון, אך בשלב מסוים נאמר לו שהוא אינו יכול להמשיך בלימודיו משום שאין ברשותו תעודת זהות. בלידת ברירה הוא עבד בעבודות מזדמנות בזמן שחי עם סבתו בשכונת מצוקה. בסוף שנות ה-90 הוא הסתבך בפלילים אחרי שהשיג תעודת זהות ישראלית מזויפת, הורשע בגין סחיטה ואיומים, וביצע עבודות שירות.

בתחילת שנות האלפיים הוא המשיך להסתבך עם רשויות החוק בישראל כשנעצר (2001) בחשד להתפרצות לעסק וגניבה ובגין התחזות לאדם אחר (2003). בהסכם שהושג בין עורך דינו לבין התביעה הוחלט שברישיניקוב יגורש לטג'יקיסטן ואז עד יוחזק במתקן כליאה. אלא שגם במקרה שלו, עובדת היותו חסר אזרחות לא אפשרה לגרש אותו מישראל ולכן הוא נותר בה וניסה להסדיר את מעמדו במדינה בסיוע האגודה לזכויות האזרח בישראל.

באחת מעתירותיו לבית המשפט המחוזי בתל אביב, בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים, הסביר פרקליטו של ברישיניקוב שאין ברצונו לקבל אזרחות ישראלית אלא מעמד של תושב קבע - המפתח לקבלת זכויות בסיסיות כמו תעסוקה, שירותי חירום, ביטוח רפואי וסוציאלי, זכויות סוציאליות, זכות הצבעה בבחירות לרשויות המקומיות, ועוד.

אלקסייב, ואחטנגוב וברישיניקוב, כמו חסרי מדינה רבים אחרים בישראל, מעדיפים לשמור על האנונימיות שלהם ולא להתראיין לכלי תקשורת מחשש שהדבר יפגע בהם או יביא למעצרם. עו"ד פלר מהאגודה לזכויות האזרח בישראל סיפר כי שניים מהם קיבלו תושבות ארעית - שמעניקה להם בין היתר זכויות בביטוח לאומי, ביטוח בריאות ואפשרות להוציא רישיון נהיגה - אך נמנע מלציין את שמותיהם. בכל מקרה, לדבריו, כל השלושה עדיין במעמד של חסרי מדינה.

במישור הבינלאומי נחתמו אמנות שמטרתן לצמצם את התופעה שבה אדם מצוי בעולם ללא אזרחות וללא מסגרת של שייכות מדינית ומעניקות זכויות וזרות. שתי האמנות הבולטות הן האמנה משנת 1954 בדבר מעמדם של חסרי האזרחות (Convention Relating to the Status of Stateless Persons), והאמנה לצמצום מחוסרי האזרחות (Convention on the Reduction of Statelessness) משנת 1961. על שתי האמנות הללו חתמה מדינת ישראל, ואת האמנה הראשונה היא גם אישרה. עם זאת, אין באמנות אלה או במשפט הבינלאומי קביעה ברורה באילו נסיבות חייבת מדינה להקנות אזרחות לאדם ומתי יש לאדם הזכות להיות אזרח.

בהתאם לחוק הישראלי, למשרד הפנים ניתן שיקול דעת רחב מתי להתיר את ישיבתם בישראל של אנשים שאין להם זכות כניסה או שהייה בארץ, שכן הם אינם אזרחים או עולים חדשים. המדיניות של משרד הפנים מבוססת על נקודת המוצא שלפיה אין מוקנית זכות כניסה או שהייה בארץ למי שאינו אזרח ישראלי או עולה חדש, אף כי ניתן להעניק אשרות לישיבת קבע לזרים במקרים חריגים ומשיקולים הומניטריים.

המדיניות הישראלית איננה חריגה, ונהוגה במדינות אחרות רבות בעולם השומרות לעצמן את הזכות למנוע מזרים להתגורר באופן קבוע בתחומן אם אינם עונים על הקריטריונים המצדיקים ישיבה מסוג זה.

הבעיה הגדולה שבפניה עומדים חסרי מדינה בישראל היא כאמור שמצד אחד אין הם רצויים במדינה והעדיפות הראשונה היא לגרשם, אך מצד שני העובדה שאין שום מדינה המכירה בהם הופכת את גירושם לבלתי אפשרי, ובסופו של דבר הם נשארים כאן - בלי מעמד, בלי זכויות סוציאליות ועם מעט מאוד תקווה שמצבם ישתפר בעתיד.

רשות האוכלוסין וההגירה בתגובה ל-yonet:

על תופעת חסרי המדינה בישראל: "תופעת מחוסרי האזרחות מוכרת לנו, ומדובר בתופעה שנמצאת בשוליים בישראל ואינה רחבת היקף כלל. עיקר התופעה המוכרת לנו מתייחסת לאזרחי ברית המועצות לשעבר ששהו כאן בעת פירוקה. כך או כך, קיים ברשות האוכלוסין וההגירה נוהל עבודה המאפשר טיפול במקרים בודדים אלה ומציאת פתרונות הולמים מול השגרירויות הרלוונטיות".

על תופעת הבדואים חסרי המדינה שנולדו בישראל: "במדינת ישראל לא ניתן מעמד של אזרחות בגין מקום הלידה, אלא על פי חוק האזרחות וחוק השבות. לפיכך, העובדה שאדם נולד בישראל אינה מקנה לו באופן אוטומטי אזרחות".

עומרי אפרים השתתף בהכנת הכתבה